

Maaginen realismi ja tiedostamattomat identiteetin kokemukset Pajtim
Statovcin romaanissa *Kissani Jugoslavia*

Senja-Maria Kamppila
Kandidaatintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Senja-Maria Kampvila	
Työn nimi Maaginen realismi ja tiedostamattomat identiteetin kokemukset Pajtim Statovcin romaanissa <i>Kissani Jugoslavia</i>	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 20
Tiivistelmä Tutkielmassa tarkastellaan Pajtim Statovcin romaanin <i>Kissani Jugoslavia</i> (2014) puhuvan kissan hahmoa maagisen realismin ja psykoanalyttisen kirjallisuudentutkimuksen kautta. Puhuvaa kissaa tutkitaan maagiseen realismiin liittyvänä keinona sekä romaanin päähenkilö Bekimin tiedostamattomien tunnekokemusten ilmentäjänä. Metodina käytetään lähilukua. Tutkimuksen teoriataustana käytetään maagisen realismin lajiteoriaa sekä psykoanalyttistä kirjallisuudentutkimusta. Maagisen realismin lajiteoriaa hyödynnetään kissan hahmon analysoinnissa, ja se yhdistetään psykoanalyttiseen kirjallisuudentutkimukseen tiedostamattoman käsitteen avulla. Maagisen kissan repliikkejä tutkitaan Bekimin tiedostamattomien tunnekokemusten kautta. Tutkielmassa osoitetaan, millaisia maagisrealistisia piirteitä kissalla on sekä mitä Bekimin tiedostamattomia identiteetin kokemuksia sen repliikit ilmentävät. <i>Kissani Jugoslavian</i> analyysissä ilmenee, että kissan maagisuus syntyy pääosin sen kissamaisuuden ja ihmismäisyyden sekoittumisesta. Kissan hahmossa realistinen ja maaginen ulottuvuus yhdistyvät luoden täysin uudenlaisen maagisrealistisen maailman. Kissan repliikkien analyysi puolestaan paljastaa, että Bekim liittyy tiedostamattaan kulttuuriseen ja seksuaaliseen identiteettiinsä paljon häpeää.	
Asiasanat Maaginen realismi, psykoanalyttinen kirjallisuudentutkimus, tiedostamaton, seksuaalinen identiteetti, kulttuurinen identiteetti, <i>Kissani Jugoslavia</i>	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TARKASTELTAVA TEOS JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS	3
2.1 <i>Kissani Jugoslavia</i> -romaani.....	3
2.2 Maaginen realismi.....	5
2.3 Psykoanalyttinen kirjallisuudentutkimus.....	6
3 MAAGINEN REALISMI KISSAN HAHMOSSA	9
4 KISSA BEKIMIN TIEDOSTAMATTOMIEN IDENTITEETIN KOKEMUSTEN ILMENTÄJÄNÄ	13
4.1 Kulttuurinen identiteetti.....	13
4.2 Seksuaalinen identiteetti.....	16
5 PÄÄTÄNTÖ	18
LÄHTEET	19

1 JOHDANTO

*Kun ensimmäisen kerran tapasin kissan, se oli jotakin niin häkellyttävää, kuin näkisi samaan aikaan sadan hyvän miehen ruumiit, että maalasin sen paksulle akvarellipaperille, ja kun maalaus vihdoin valmistui ja kuivui, kannoin sitä mukamani kaikkialla, eikä yksikään ihminen kulkenut ohitseni vastaamatta kysymykseen: “Arvon korkeutenne, saanko esitellä teidät kissalleni?”
(Kissani Jugoslavia, 9.)*

Kandidaatintutkielmassani tarkastelen Pajtim Statovcin romaanin *Kissani Jugoslavia* (2014) puhuvaa kissahahmoa maagisen realismin ja tiedostamattomien tunteiden kautta. Pohjaan tutkimukseni maagisen realismin lajiteoriaan sekä psykoanalyttiseen kirjallisuudentutkimukseen. Tutkin kissaa maagiseen realismiin liittyvänä keinona, sekä millaisia päähenkilö Bekimin tiedostamattomia kulttuuriseen ja seksuaaliseen identiteettiin liittyviä tunteita se ilmentää. Hyödynnän analyysissäni lähilukua, jossa teosta analysoidaan ja eritellään yksityiskohtaisesti (Tieteen termipankki 2023b). Tarkemmat tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millainen kissan hahmo on maagiseen realismiin liittyvänä keinona?
2. Mitä Bekimin tiedostamattomia kulttuuriseen identiteettiin liittyviä tunnekokemuksia kissan repliikit tuovat esille?
3. Mitä Bekimin tiedostamattomia seksuaaliseen identiteettiin liittyviä tunnekokemuksia kissan repliikit tuovat esille?

Kissani Jugoslavia on moniulotteinen tarina perinteistä ja häpeästä, ja sen useat eläinhahmot luovat romaaniin jopa allegorisia tasoja; romaani käsittelee herkkiä ja vaikeita teemoja erittäin monitulkintaisesti. Se nostaa esille kulttuuriseen ja seksuaaliseen identiteettiin liittyviä kysymyksiä – Bekimin haasteet luoda ja hyväksyä oma identiteettinsä nousee yhdeksi romaanin keskeisistä teemoista. Marginalisoitujen ihmisryhmien identiteettien tutkimus onkin tärkeää, jotta yhteiskunnallisia valtarakenteita voitaisiin kyseenalaistaa ja purkaa. Monesti ihmisen aseoitumiseen yhteiskunnassa vaikuttavat useat identiteettiä määrittävät osa-alueet, joita voivat olla esimerkiksi sosioekonominen tausta, alkuperä, koulutus tai seksuaalinen suuntautuminen. (Tieteen termipankki 2023a).

Tutkimukseni sopii luontevasti jo tehtyjen tutkimusten jatkumoon, mutta tilaa uudelle tutkimukselle jää vielä huomattavasti. Esimerkiksi feministisen kirjallisuudentutkimuksen kannalta romaanista voisi olla mielekästä tutkia etenkin toisen minäkertojan Eminen asemaa naisena äärimmäisen konservatiivisessa Jugoslaviassa. Kulttuurisen identiteetin kysymyksiä *Kissani Jugoslaviassa* ja Statovcin muussakin tuotannossa olisi kiinnostavaa tutkia paljon laajemmin kuin mitä tässä tutkielmassa on mahdollista.

Kissani Jugoslavia saavutti suuren suosion nopeasti julkaisunsa jälkeen, ja saikin julkaisuvuonnaan Helsingin Sanomien kirjallisuuspalkinnon. Kansainvälisestikin menestyneen Pajtim Statovcin romaanien käännösoikeuksia on myyty yli 15 kielialueelle¹, ja kansallisteatteri toi *Kissani Jugoslavian* vuonna 2018 näyttämölle². Romaanin suosio ja sitä kohtaan osoitettu kulttuurillinen kiinnostus tekevät siitä relevantin ja kiinnostavan tutkimuskohteen.

Maagista realismia on tutkittu Suomessa suhteellisen vähän; maagista realismia edustava kirjallisuus monesti sekoitetaan esimerkiksi lähigenreensä fantasiaan, mikä on voinut vaikuttaa tutkimusten vähäisyyteen (Levola 2020, 2). Kansainvälisessä kontekstissa tutkimusta ovat todennäköisesti vaikeuttaneet englanninkielisiin termeihin *magical realism* ja *magic realism* liittyvät haasteet ja epäselvyydet (Bowers 2004, 121). Tästä syystä maagista realismia edustavien elementtien tutkimus on mielekästä ja tärkeää.

Aloitan tutkimukseni esittelemällä *Kissani Jugoslavia* -romaanin sekä siitä tehdyn aiemman tutkimuksen. Lisäksi luon katsauksen hyödyntämiini teoriasuuntauksiin, jotka ovat maagisen realismin lajiteoria sekä psykoanalyttinen kirjallisuudentutkimus. Tämän jälkeen siirryn analysoimaan maagisen realismin piirteitä kissan hahmossa maagisen realismin lajiteoriaa hyödyntäen. Toisessa analyysiluvussa tutkin, mitä Bekimin tiedostamattomia identiteetin kokemuksia kissan repliikit tuovat ilmi. Lopuksi kokoan analyysini tulokset päätännössä.

---

¹ Ks. [Pajtim Statovcin sivut](#).

² Ks. [Kansallisteatterin sivut](#).

2 TARKASTELTAVA TEOS JA TEOREETTINEN

VIITEKEHYS

Tässä osiossa luon katsauksen *Kissani Jugoslavia* -romaanin ja siitä tehtyyn tutkimukseen. Tuon ilmi, miten oma tutkimukseni sijoittuu jo olemassa olevan tutkimuksen kentälle. Esittelen tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen: hyödynnän kandidaatintutkielmassani psykoanalyyttistä kirjallisuudentutkimusta sekä maagisen realismin lajiteoriaa. Lisäksi määrittelen maagisen realismin ja tiedostamattoman käsitteet.

2.1 *Kissani Jugoslavia* -romaanin

Kissani Jugoslavia (myöhemmin myös KJ) on kahdella aikatasolla liikkuva romaani, jonka keskeisiä aiheita ovat väkivalta, rasismi ja seksuaalisuus. Romaanissa seurataan Jugoslaviassa 1980-luvulla asuvaa Emineä ja tämän esikoispoikaa Bekimiä, joka asuu 2000-luvun Suomessa. Molemmat kertojat ovat homodiegeettisiä minäkertojia. Emine on hyväkäytöksinen albaanityttö, joka menee naimisiin väkivaltaisen Bajramin kanssa. Emine joutuu sopeutumaan uuteen rooliinsa vaimona samalla, kun Jugoslavia alkaa repeytyä liitoksistaan. Lopulta Emine ja Bajram perheineen joutuvat pakenemaan väkivaltaisuuksilta Suomeen, jossa kasvattavat lapsensa. Kahden kulttuurin väliin joutunut Bekim kipuilee repaleisen kansallisen identiteettinsä, homoseksuaalisuutensa ja vaikean isäsuhteensa kanssa. Romaanissa esiintyy useita eläinhahmoja, joista keskeisimmiksi nousevat kissat ja käärmeet, joiden katson kuvastavan Bekimin tiedostamattomia tunteita ja pelkoja. Tässä tutkielmassa keskityn tarkastelemaan puhuvaa ja osittain ihmismäisesti käyttäytyvää kissaa, jonka Bekim tapaa baarireissuillaan. Kissa on äärimmäisen itsevarma ja hemmoteltu, ja Bekim rakastuu siihen ensisilmäyksellä. Kissa esiintyy romaanissa joskus kissamaisena, joskus ihmismäisenä; se esitetäänkin erittäin virtaavana hahmona (Levola 2020, 38).

Huolimatta kissan rasistisista ja homofobisista kommenteista sekä ylpeästä käytöksestä Bekim kuvailee kissan olevan ihmeellisin ja kaunein olento, jonka on koskaan tavannut: “En ollut koskaan nähnyt mitään niin hurmaavaa, mitään niin puoleensavetävää.” (KJ, 62). Bekimin kissaan kohdistamaa yksipuolista rakkautta ennustetaan jo heidän

ensitapaamisellaan. Bekim kokee ylitsepääsemätöntä halua pitää kissaa lähellä huolimatta siitä, ettei saa vastakaikua:

Kissa oli niin ihana, kaunis ja lahjakas tulkitsija, että otin sen syliini vastakaikua odottamatta, ja huomasin saman tien, että sillä oli hyvältä tuoksuva, silkinpehmeä turkki ja kauttaaltaan lihaksikas keho. Pelkästään sen koskettaminen oli niin taianomaista, voi hyvä tavaton, etten olisi halunnut enää muuta koskettaakaan. (KJ, 63–64.)

Romaanin edetessä kissa ilmoittaa muuttavansa asumaan Bekimin luo. Yhteiselämä sujuu aluksi hyvin, mutta lopulta kissa kyllästyy ennalta-arvattavaan ja tavalliseen parisuhteeseen: *“Joka päivä samaa, se sanoi. Minun täytyy erota sinusta. Haluan jättää sinut. En halua tätä enää. Kissana tällaisessa maailmassa, tällaisessa suhteessa.”* (KJ, 123.) Bekim antaa kissan jäädä luokseen asumaan erosta huolimatta; kissa ei kuitenkaan suostu enää maksamaan vuokraa, ja pakottaa Bekimin nukkumaan yönsä lattialla. Bekim raataa ylitöissä, jotta saisi rahaa kissan tarpeisiin – se kun haluaa uuden tietokoneen, hiekkalaatikon ja luomuruokaa. Lopulta kissa ja Bekim ajautuvat riitaan, jonka päätteeksi Bekimin lemmikkiboakäärme hyökkää kissan kimppuun ja melkein kuristaa tämän. Kissa lähtee Bekimin elämästä toteamalla, että kukaan ei tule koskaan rakastamaan häntä: *“Tulet kuolemaan yksin, yksinäisenä ja surullisena, se sanoi ja avasi oven. Ja sinä ansaitset sen kaiken. Mutakuono.”* (KJ, 138.)

Kissani Jugoslaviaa on tutkittu jonkin verran. Tässä tutkielmassa hyödynnän etenkin Roosa Levolan ja Iina Niemen pro gradu -tutkielmia. Levolan pro gradu *“Todellisuus on harha, jonka jokainen näkee: maaginen realismi kotimaisessa kirjallisuudessa”* (2020) käsittelee maagista realismia kolmessa suomalaisessa romaanissa, joista *Kissani Jugoslavia* on yksi. Levola käsittelee *Kissani Jugoslavian* maagisia ominaisuuksia laajemmin kuin mitä itse tulen tässä tutkielmassa käsittelemään. Levolan tutkielmassa keskeinen ajatus on, että kissa on ihmisyyden metaforan sijaan vain pelkkä kissa. Hän lähestyy kissan hahmon maagisuutta vieraannuttamisen kautta: hän tutkii, mikä kissassa on luonnotonta ja mistä syystä. (Levola 2020, 6, 27–28.) Itse keskityn tutkimaan, miten kissan käytös ja fyysiset ominaisuudet luovat sille maagisia piirteitä.

Kissani Jugoslaviaa on tutkittu myös identiteetin muodostumisen kautta. Iina Niemi käsittelee pro gradu -tutkielmassaan *“Päähenkilön identiteetin muodostuminen Pajtim Statovcin romaanissa Kissani Jugoslavia”* (2017) päähenkilön identiteetin muodostumista irrallisuuden kokemuksen, seksuaalisuuden ja isäsuhteen kautta. Niemi näkee teoksen

eläinhahmojen toimivan Bekimin vaikeiden inhimillisten tunteiden heijastuksena – keinona jäsenellä omia tuntemuksiaan. Omassa tutkimuksessani keskityn tarkastelemaan kissan hahmoa psykoanalyttisen kirjallisuudentutkimuksen ja tiedostamattoman käsitteen kautta. Analyysini fokuksessa ovat erityisesti kissan repliikit, joiden katson kuvastavan Bekimin tiedostamattomia ajatuksia.

2.2 Maaginen realismi

Tässä alaluvussa esittelen maagisen realismin lajiteoriaa. Termin “maaginen realismi” merkityksen ympärillä on ollut pitkään hämmennystä, mikä todennäköisesti johtuu maagisrealistisen taiteen, kirjallisuuden sekä fiktion kritiikin sekoittumisesta. Maagisen realismin lajiteorian kentällä käydään edelleen kiivasta keskustelua siitä, viittaako termi kirjoitustapoihin, kirjallisuuden genreihin vai kulttuurisiin konsepteihin. (Bowers 2004, 3.) Lisäksi se saatetaan usein sekoittaa lähigenreihinsä, kuten fantasiaan ja spekulatiiviseen fiktion (Levola 2020, 2).

Yleisesti ottaen maagisella realismilla viitataan kirjallisuuden lajiin, jossa taianomaiset, myyttiset tai ihmeenomaiset tapahtumat tai henkilöt kuvataan realistisessa ympäristössä (Tieteen termipankki 2023c). Se eroaa lähikategoriastaan fantasiakirjallisuudesta siten, että yliluonnollisuus maagisessa realismissa esitetään normaalina osana realistista maailmaa, kun taas fantasiakirjallisuudessa yliluonnollinen nähdään normaalista poikkeavana (Bowers 2004, 26; Zamora & Faris 2012, 3). Oksymoron maaginen realismi asettaa maagisuuden ja realismisuuden rinnakkain. Kuten aiemmin on todettu, maagisessa realismissa maagisuus nähdään luonnollisena osana muutoin realistista maailmaa – tällöin maagisen ja realistisen raja ikään kuin hämärtyy, eikä käsitteiden keskinäinen ristiriita ole enää niin huomattava. Täten voisi myös ajatella, että maagista realismia edustavassa kirjallisuudessa maagiset elementit kuitenkin jollain tapaa tunnistetaan maagiseksi ja realistiset realistiseksi, mutta niitä kohdellaan samalla tavalla vakavasti. (Bowers 2004, 67.)

Roberto González Echevarría esitteli maagiselle realismille kaksi alakategoriaa vuonna 1974. Ontologinen maaginen realismi luo maagiset elementtinsä kulttuurisesta kontekstista: varhainen latinalaisamerikkalainen maaginen realismi voidaan monesti luokitella

ontologiseksi maagiseksi realismiksi. Ontologisen maagisen realismin vastakohtana voidaan nähdä epistemologinen maaginen realismi, jossa maagiset elementit kumpuavat kulttuuristen perinteiden sijaan yleisestä tiedosta. (Bowers 2004, 90, 130, 132 & Faris 2012, 165.) *Kissani Jugoslavian* voi katsoa edustavan epistemologista maagista realismia, sillä sen maagisuus ei pohjaa kulttuurisiin uskomuksiin tai perinteisiin.

Teoksessa *Magic realism: Theory, history, community* (2012) Louis Parkinson Zamora ja Wendy B. Faris käsittelevät maagisen realismin historiaa ja teoriaa. Esseessään ”Scheherazade’s Children: Magical Realism and Postmodern Fiction” Wendy B. Faris listaa viisi maagiselle realismille ominaista piirrettä, joita hyödynnän myös omassa analyysissäni. Käytän Roosa Levolan (2020) suomennoksia näistä piirteistä, jotka ovat 1. magiikan elementit, 2. ilmiömaailman vahva läsnäolo, 3. lukijan kaksi ristiriitaista ymmärryksen tilaa, 4. lukijan kokemus kahden maailman lähekkäisyydestä, sekä 5. ajan, paikan ja identiteetin ideoiden kyseenalaistaminen (Levola 2020, 9).

Romaanissa voi esiintyä maagisen realismin elementtejä, vaikka se ei seuraisikaan lähestymistavassaan johdonmukaisesti maagista realismia (Bowers 2004, 27). *Kissani Jugoslavian* voi siis katsoa edustavan juuri tällaista maagista realismia. *Kissani Jugoslaviassa* maaginen realismi tulee esille selkeimmin kissan hahmossa: vaikka kissa on jonkinlainen välimuoto ihmisestä ja kissasta, ei Bekim pidä tätä mitenkään kummallisena. Analyysissäni kiinnitän huomiota niihin Farisin luokittelemiin maagisen realismin piirteisiin, jotka näkyvät kissan hahmossa.

2.3 Psykoanalyttinen kirjallisuudentutkimus

Psykoanalyttinen kirjallisuudentutkimus pyrkii selvittämään, millaisia tiedostamattomia toiveita ja haluja kirjailijalla, teoksen henkilöhahmoilla tai lukijalla on (Korsisaari 2001, 303). Kirjallisuudentutkimuksellinen suuntaus pohjautuu wieniläisen lääkärin Sigmund Freudin luomaan psykoanalyysiin, joka on sekä teoria, tutkimusmenetelmä että hoitomuoto. Freudin psykoanalyysiä on kritisoitu muun muassa siksi, että siinä seksuaalisuus nähdään äärimmäisen tärkeänä ihmisen kehityksen kannalta. Homo- ja lesbotutkimuksen näkökulmasta kritiikki on kohdistunut Freudin näkemykseen, jonka mukaan homoseksuaalisuus on kehityksellisesti ala-arvoisempaa kuin heteroseksuaalisuus. (Johnson

2015, 21, 22.) Feministit puolestaan ovat nostaneet esille Freudin problemaattisia näkemyksiä naiseudesta (Wright 1998, 173).

Freudin teorian mukaan ihmisen psyyke koostuu kolmesta osasta: tiedostamattomasta persoonallisuuden kerroksesta idistä, ymmärrystä ja järkeä edustavasta tietoisesta minästä sekä moraalisen kompassin roolia kantavasta yliminästä eli superegosta (Korsisaari 2001, 302 & Hosiaislouma 2003, 749). Tiedostamaton on tietoiselle minälle äärimmäisen vieras ja epälooginen mielen osa, joka koostuu tukahdutetuista toiveista ja haluista (Eagleton 1983, 157 & Korsisaari 2001, 302). Epämieluisat, vaikeat ja ristiriitaiset tunne-elämykset sijoittuvat tiedostamattomaan mielen osaan, kun ne torjutaan henkisen tasapainon ylläpitämiseksi (Hosiaislouma 2003, 918). Tiedostamattomaan pääsee käsiksi helpoiten unien kautta: Freudin mukaan unet ovat pohjimmiltaan tiedostamattomien toiveiden symbolinen täyttymys. Symbolisuus on unille olennaista, sillä jos tietoiselle minällemme järkyttävä ja shokeeraava tiedostamaton pyrkisi esille suoraan, saattaisimme herätä unesta. (Eagleton 1983, 157.) Tiedostamaton saattaa pyrkiä esille myös lipsahdusten ja vitsien kautta (Korsisaari 2001, 302).

Tiedostamattoman olemusta on pohtinut myös ranskalainen psykoanalyytikko Jacques Lacan, joka tutki Freudin psykoanalyysiä. Lacanin mukaan lapsen siirtyessä kielijärjestelmään tämä pyrkii symbolien avulla saavuttamaan tukahdutettuja halujaan. Kielijärjestelmään astuminen synnyttää tiedostamattoman, joka hyödyntää metaforia ja metonymioita. (Korsisaari 2001, 303.) Lacan ja Freud uskovat molemmat tiedostamattoman olevan sellainen mielen osa, jota tietoinen minä ei pysty täysin hahmottamaan tai sanallistamaan.

Psykiatri ja filosofi Thomas Fuchsin mukaan tiedostamaton puolestaan pohjautuu horisontaalisiin ulottuvuuksiin eli elettyyn ruumiiseen ja tilaan. Hänen mukaansa tiedostamaton tuo itsensä näkyväksi ruumiin muistissa sekä havainnoinnin, tuntemisen ja käyttäytymisen tavoissa. (Nykänen 2019, 58.) Siinä missä Freud näkee tiedostamattoman majoilevan syvällä ihmisen psyydessä, Fuchs uskoo sen sijaitsevan fyysisessä ruumiissa. Tavat, joilla ihminen havainnoi ympäröivää maailmaa ja reagoi siihen ilmentävät tämän tiedostamattomia kokemuksia. Käytännössä tämä voi näkyä "haitallisten käyttäytymismallien toistona, asioiden ja tilanteiden välttelynä, vaikeutena tarttua elämän tarjoamiin mahdollisuuksiin tai kyvyttömyytenä edes nähdä niitä" (Nykänen 2019, 58). Horisontaalisen tiedostamattoman käsitettä on hyödynnetty myös psykoanalyttisessä

kirjallisuudentutkimuksessa: horisontaalinen tiedostamaton voidaan tuoda kaunokirjallisissa teoksissa esille ristiriitaisten tajunnankuvausten sekä toiminnan ja ympäristön kuvauksen kautta. Tiedostamaton saattaa ilmentyä myös henkilöiden välisessä dialogissa. (Nykänen 2019, 59.)

Tässä tutkielmassa tarkastelen *Kissani Jugoslavian* toisen minäkertojan Bekimin tiedostamattomia kansallisen ja seksuaalisen identiteetin kokemuksia. Hyödynnän horisontaalisen tiedostamattoman käsitettä: oletan, että maagisen kissan ja Bekimin dialogi toimii kanavana, jolla Bekimin tiedostamaton tuodaan ilmi. Maaginen realismi kirjallisuuden lajina sopii hyvin psykoanalyttisen tarkastelun kohteeksi, sillä se tutkii ja rikkoo erilaisten maailmojen – kuten todellisen ja maagisen – rajoja (Wright 1998, 67).

3 MAAGINEN REALISMI KISSAN HAHMOSSA

Tässä osiossa tutkin, millainen puhuvan kissan hahmo on maagiseen realismiin liittyvänä keinona. Käytän hyväkseni Wendy B. Farisin listaamia maagiselle realismille ominaisia piirteitä, jotka hän esittelee artikkelissaan ”Scheherazade’s Children: Magical Realism and Postmodern Fiction” (2012) sekä Maggie Ann Bowersin teosta *Magic(al) realism* (2004). Aloitan selittämällä auki Farisin listaamat tyypilliset maagisen realismin piirteet, minkä jälkeen siirryn tutkimaan kissan maagisrealistisia ominaisuuksia sen fyysisten ominaisuuksien ja käytöksen kautta.

Käytän tutkimuksessani Roosa Levolan (2020) suomennoksia Farisin listaamista piirteistä. Farisin mukaan maagisella realismilla on viisi ominaista piirrettä, jotka ovat 1. magiikan elementit, 2. ilmiömaailman vahva läsnäolo, 3. lukijan kaksi ristiriitaisen ymmärryksen tilaa, 4. lukijan kokemus kahden maailman lähekkäisyydestä sekä 5. ajan, paikan ja identiteetin ideoiden kyseenalaistaminen. Magiikan elementeillä viitataan siihen kiistämätömään maagiikan läsnäoloon, joka tekstissä vallitsee. Tämä maagisuus on maailmankaikkeuden lakien vastaista, eikä sitä voi selittää järjellä: tekstin maailmassa nämä maagisen asiat myös todella tapahtuvat. (Faris 2012, 167.) Maagisrealistisista teksteistä on monesti myös huomattavissa ilmiömaailman vahva läsnäolo. Realistista maailmaa – joka on monin tavoin samanlainen kuin se, jossa me elämme – kuvaillaan äärimmäisen yksityiskohtaisesti. Tältä osin maaginen realismi muistuttaa paljolti realismia, mutta eroaa siitä etenkin juuri mainittujen maagisten elementtien tiimoilta. (Faris 2012, 169.)

Kolmantena maagisen realismin ominaispiirtenä on lukijan kaksi ristiriitaista ymmärryksen tilaa. Lukija saattaa epäröidä, tulkitako tekstin maagiset elementit todella maagisina vaiko vain henkilöhahmon hallusinaatioina tai jopa ihmeinä. Kulttuuriperintö vaikuttaa vahvasti siihen, kuinka paljon lukija kyseenalaistaa maagisia elementtejä ja tapahtumia, sillä joissain kulttuureissa maagisuus on nivoutunut tiukasti sen rakenteisiin. (Faris 2012, 171 & Bowers 2004, 90.) Lukija saattaa myös kokea olevansa kahden maailman leikkauskohdassa, jossa maaginen ja realistinen ulottuvuus ovat lähes sulautuneet toisiinsa (Faris 2012, 172). Maagiselle realismille on tyypillistä myös kyseenalaistaa aikaa, paikkaa sekä identiteettiä. Maagisrealistisissa teksteissä aika saattaa olla pysähtynyt tai toimia eri tavoin kuin normaalisti. Myös paikat saattavat sekoittua: trooppista kasvillisuutta voi esimerkiksi alkaa

kasvaa paikoissa, joissa sen ei olisi realistisessa maailmassa mahdollista selviytyä. Lisäksi henkilöhahmojen identiteetit saattavat sekoittua tai jäädä kokonaan pimentoon. (Faris 2012, 173–174.) Puhuvan kissan hahmossa maaginen realismi ilmenee etenkin kohtien 1–4 kautta.

Seuraavaksi tutkin, millaisia maagisia ominaisuuksia kissan ulkonäöstä ja käytöksestä voi havaita. Kissan ulkonäkö ja vartalo ovat lähes aina enemmän kissamaiset kuin ihmismäiset. Vaikka kissa muistuttaakin ulkoisesti paljon kissaa, kävelee se kuitenkin kahdella tassulla:

En ollut koskaan nähnyt mitään niin hurmaavaa, mitään niin puoleensavetävää. Se oli täydellinen mustavalkoraidallinen kissa. Sen pehmeä turkki kiilsi baarin himmeiden valojen alla kuin juuri rasvattuna, ja se seiso i tukevasti ja ryhdikkäästi vain kahden lihaksikkaan tassun varassa.
(KJ, 62.)

Bekim kuvailee, että kissalla on pehmeä, mustavalkoraidallinen turkki. Kissalla on myös “pitkä musta häntä”, jota se heiluttelee ylös ja alas kuin saalistaan vaaniva eläin (KJ, 64). Vaikka kissan muut ulkoiset ominaisuudet muuttuvat jatkuvasti, sillä on koko ajan turkki. Kissan muutettua pois Bekimin asunnosta, Bekim toteaa, että “sen karvoja löytyisi lakanoistani vielä viikkojenkin päästä” (KJ, 90). Kissalla on myös terävät kulmahampaat, varpaista työntyvät kynnet sekä “pienet kissansilmät” (KJ, 76, 77, 134). Lisäksi sillä on viikset, jotka “jatkuivat pitkälle huoneeseen kuin teroitettut lyijykynät” (KJ, 89).

Kissan hahmo on hyvin virtaava (Levola 2020, 38), eikä sen kissamaisuus näyttäydy jatkuvasti yhtä vahvana. Kissan virtaavuus on niin äärimmäistä, että jopa sen fyysiset ominaisuudet muuttuvat romaanin edetessä. “Virtaavuutta” käytän tässä yhteydessä kuvailevana sanana, joka tuo ilmi kissan kissamaisuuden ja ihmismäisyyden jatkuvan vaihtelun. Bekimin kerronnassa kissa saattaa yhtenä hetkenä loikkia ympäriinsä kuin pieni kissa, ja seuraavassa hetkessä nostaa kätensä paitansa napeille. Tämä moniulotteisuus saa lukijan kyseenalaistamaan kissan hahmon todellisen luonteen – pitkälti kuten Farisin listaamissa kolmannessa ja neljännessä maagisen realismin ominaispiirteissä. Kissan kissamaisuuden ja ihmismäisyyden jatkuva virtaus luo kaksi maailmaa, jotka yhteen sulautuessaan saavat aikaan maagisuuden ilmapiirin. Näen, että maagisuus kissan hahmossa pohjautuu nimenomaan sen kissamaisuuden ja ihmismäisyyden vastakkaisuuteen. Tästä syystä erittelen seuraavaksi kissan käytöstä näiden ominaisuuksien kautta hyödyntämällä otteita *Kissani Jugoslavia* -romaanista.

Bekim tuo ilmi kissan kissamaisuutta jo heti sen tavattuaan: “Eikä se ollut mikä tahansa kissa, joka piti leluhiiristä tai kiipeilypuista tai höyhenhuiskuista, ei alkuunkaan, vaan täysin toisenlainen kuin kissat, joita olin tavannut.” (KJ, 62.) Toisaalta hän erottaa kissan aiemmin tapaamistaan kissoista ja kertoo, ettei se pidä kissoihin tavallisesti liitetyistä asioista. Bekim selkeästi näkee kissan ensisijaisesti vain kissana, vaikka huomaakin sen eroavan huomattavasti lajitovereistaan. Bekimin välinpitämätön suhtautuminen kissan “kissuuteen” nostaa romaanin jo itsessään maagiseksi realismiksi (ks. Faris 2012, 167): puhuva ja osittain ihmismäinen kissa ei järkytä Bekimiä, joka suhtautuu kissaan kuin kehen tahansa romaanin muuhun hahmoon.

Kissan kissamaisuus tulee ilmi suurilta osin siinä, miten Bekim kuvailee sen liikkuvan. Bekim kertoo sen “loikkivan” paikasta toiseen sekä “pomppaavan” sylistä lattialle. Se saattaa myös asettautua kissoille tyypilliseen vaanimisasentoon: “[--] ja loikkasi sitten aivan yllättäen pöydälle, nosti takapuolensa koholle ja ojensi etutassunsa pöydälle.” (KJ, 67.) Kissa myös puhdistaa itsensä kissoille ominaisesti nuolemalla itseään (KJ, 90, 92), ja se pystyy höristämään korviaan sekä sähisemään (KJ, 134). Kiistamaton kissamainen käytös luo lukijalle kuvan siitä, että kissa todella on ainakin osittain kissa. Levola (2020, 28) lähteekin tulkinnassaan liikkelle siitä näkökulmasta, että kissa on omituisuuksistaan huolimatta todella kissa.

Kissan luonteeseen liitetään romaanissa paljon kissamaisia ominaisuuksia. Se rakastaa kaikenlaisia leikkejä, pelejä ja hassutuksia sekä kyllästyy äärimmäisen helposti. Bekimin kertoessa kissalle vanhempiensa kuolemasta kissa esittää nopeasti surunvalittelunsa, mutta siirtää valokeilan nopeasti itseensä:

“Olen kyllästynyt”, se sanoi yhtäkkiä.

Puuh, kissa puuskahti mielenilmaisunsa jatkoksi, ja *mjeh* se äännähti myöskin – korostaakseen, miten vähän sitä enää kiinnosti ja miten se ei jaksanut enää ajatella. Se veti vaaleanpunaisen pillin kapeiden huultensa väliin, sively pitkiä kissanviiksiansä ja imi posket lommolla kitaansa lonkeroa, vaikka näytti jo kyllästyneen sen makuun. (KJ, 77.)

Kissan insensitiivisyys ja itsekkyyt näkyvät suuresti sen käytöstopojen puutteessa. Bekimin tarjotessa sille kissanruokaa, kissa kivahtaa: “Näissä on vaikka mikä BHT:tä ja BHA:ta. Minulla on maine ylläpidettävänä enkä minä tällaista sontaa syö!” (KJ, 93.) Kissanruoka ei siis itsessään järkytä tai loukkaa kissaa, vaan sitä vaivaavat enemmän ruoassa olevat

lisäaineet – ja se on äärimmäisen pöyristynyt siitä, että Bekim edes kehtasi tarjota sille mitään niin huonoa ruokaa.

Huolimatta siitä, että kissan käytös on suurilta osin erittäin kissamaista, näkyy hahmossa myös paljon inhimillisiä piirteitä. On jo alusta asti selvää, että kissa kykenee puhumaan, mutta se myös laulaa ja nauraa (KJ, 62,65). Kissa on taitava laulujen tulkitsija, ja sen tunteet paistavat kirkkaasti sen kasvoilta:

Kissa kallisti päänsä taakse ja irvisti niin, että sen leuka levisi kolmeksi eri leuaksi. Sillä oli kasvoillaan yhtä dramaattinen ja lopullinen ilme kuin oopperalaulajalla, joka on tulossa huippukohtaansa: silmät olivat rypistyneet kiinni, suu oli ammollaan kuin se olisi aivastamassa ja polvet koukistuivat Believe-kappaleen kertosäkeistön mukana. Sen toinen tassu oli sen sydämen kohdalla ja toinen kurotti eteen kuin tarttuakseen menetetyn rakkaan käteen.
(KJ, 63.)

Inhimilliset tunnekokemukset ja ihmismäinen puhetaito tekevät kissasta hahmon, jota ei voi nähdä pelkästään eläimellisenä. Kissalla on oma käyntikortti ja se pystyy hymyilemään, iskemään silmää sekä harrastamaan (KJ, 65, 95, 118). Levola (2020, 37) näkee, että ihmisen kieli ja vaatteet eivät suoraan tee kissasta ihmistä. Maagiselle realismille on kuitenkin ominaista rikkoa rajoja maagisen ja realistisen maailman välillä luoden täysin uudenlaisen maagisrealistisen maailman (Bowers 2004, 67). Tästä syystä en näe kissan olevan sen enempää kissa kuin ihminenkään: se on maaginen olento, jonka ulkomuoto ja käytös ovat jatkuvassa muutoksessa. Kissan hahmon merkitystä Bekimin tiedostamattomien kokemusten valottajana käsittelen luvussa neljä.

Farisin maagisrealististen tekstien keskeisistä ominaisuuksista kissan hahmossa tulevat esille magiikan elementit, ilmiömaailman vahva läsnäolo, lukijan kaksi ristiriitaisen ymmärryksen tilaa sekä lukijan kokemus kahden maailman lähekkäisyydestä. Kissan hahmossa vallitseva ihmisyyden ja eläimellisyyden sekoitus luovat kokonaisuuden, jota ei voi selittää järjellä tai logiikan laeilla – kissan hahmon tarkka ja yksityiskohtainen kuvailu tuo kuitenkin muuten maagiseen elementtiin realistisen vivahteen. Kissan virtaava olemus saa lukijan kyseenalaistamaan, onko kissa todella maaginen hahmo vai vain esimerkiksi Bekimin mielikuvituksen tuotetta; toisaalta kissan kissamaisuuden ja inhimillisyyden vastakkainasettelu luovat illuusion kahdesta maailmasta, jotka elävät symbioosissa keskenään.

4 KISSA BEKIMIN TIEDOSTAMATTOMIEN IDENTITEETIN KOKEMUSTEN ILMENTÄJÄNÄ

Edellisessä luvussa erittelin, miksi *Kissani Jugoslavia* -romaanissa esiintyvän kissahahmon voi katsoa olevan maagisrealistinen elementti. Tässä luvussa tulkitsen, mikä on kissan hahmon merkitys Bekimin tiedostamattomien identiteetin kokemusten ilmentäjänä. Määrittelen myös identiteetin käsitteen. Monitulkintaiset ja rajoja rikkovat maagisrealistiset tekstit antavat luonnostaan äänen sellaisille asioille, joita on vaikea esittää perinteisen kirjallisuuden keinoja hyödyntäen (Bowers 2004, 82). Maaginen kissa tuo tulkintani mukaan Bekimin tiedostamattomaan psyyken osaan varastoituja häpeällisiä, vaikeita ja negatiivisia tunteita ilmi. Niemi (2017, 2) näkee kissahahmon olevan työstettävien tunteiden heijastus Bekimin mielen sisäisessä maailmassa. Levola (2020, 28) puolestaan näkee kissan olevan pelkästään kissa – vaikkakin hieman omituinen sellainen. Kuten edellisessä luvussa perustelin, itse näen kissan olevan todellinen romaanin maailmassa elävä virtaava, maagisrealistinen hahmo, joka ei sovi reaalimaailman eläinlajien raameihin. Tässä luvussa tavoitteenani on tutkia, mitä Bekimin tiedostamattomia tunnekokemuksia kulttuurisesta ja seksuaalisesta identiteetistään kissan repliikit tuovat ilmi.

4.1 Kulttuurinen identiteetti

Kokemus johonkin kulttuuriin kuulumisesta on yksi keskeisimmistä identiteetin muodostamisen, ylläpitämisen ja muuttamisen tavoista. Kulttuuri luo ihmisille merkityksiä maailmasta ja tarjoaa yhdistävän siteen muihin saman kulttuurin jäseniin. Paikka, kieli ja uskonto vahvistavat kulttuurista identiteettiä: yhteinen kieli ja maantieteellinen kulttuuriin yhdistetty paikka luovat käsityksen yhteenkuuluvuudesta ja jaetusta kulttuurisesta identiteetistä. (Hall 1995, 3, 85, 90.)

Identiteetti voidaan nähdä jatkuvasti muuttavana ominaisuutena sen sijaan, että sitä pidettäisiin staattisena, loppuun vietyinä tosiasiana. Ihmisen identiteetti muotoutuu jatkuvasti yksilön esittäessä itseään ympäröivälle yhteiskunnalle. Identiteetit ovatkin pitkälti niitä nimiä, jotka itse annamme itsellemme ja joiden avulla asemoidumme menneisyytemme. Myös kulttuurinen identiteetti muotoutuu ihmisen asemoidessa itsensä historian ja kulttuurin

diskursseihin. (Hall 1999b, 223, 227.) Myös psykoanalyttiseltä kannalta identiteettimme ei ole koskaan valmis, vaan etsimme sitä jatkuvasti. Psykoanalytikko Sigmund Freud näkee identiteetin myös muuttavana aspektina, mutta uskoo sen rakentuvan tiedostamattomien prosessien pohjalta. Identiteetti ei siis ole tietoisesti rakennettu asemointi itsestä suhteessa yhteiskuntaan, historiaan ja kulttuuriin, vaan tiedostamattomien prosessien jatkumo. (Hall 1999a, 38–39.)

Freudin psykoanalyttisen teorian mukaan tiedostamaton psyyken osa eli id on tietoiselle minälle tuntematon mielen osa, joka koostuu tukahdutetuista toiveista ja haluista (Eagleton 1983, 157 & Korsisaari 2001, 302). Tiedostamaton on se osa mielestä, jonne epämieluisat, vaikeat ja ristiriitaiset tunne-elämykset sijoittuvat: näin tapahtuu, jotta tietoisesta minän henkinen tasapaino säilyy (Hosiaisuus 2003, 918). Tiedostamattomat tunteet saattavat muuttua ahdistukseksi tai ne saatetaan torjua kokonaan (Freud 2005, 133). Fuchsin mukaan nämä tiedostamattomat affektit voivat ilmentää itseään horisontaalisesti ympäristön, ruumiin ja dialogin kautta (Nykänen 2019, 58, 59). *Kissani Jugoslaviassa* Bekimin tiedostamaton pyrkii esille juuri tällä tavoin kissan ja Bekimin dialogien kautta.

Kulttuurisen identiteettinsä esille tuominen on Bekimille häpeällistä ja haastavaa, eikä hänellä ole keinoja kunnolla käsitellä ristiriitaisia tunteitaan omasta taustastaan. Vuosia jatkuneet kokemukset omasta alemmuudesta suhteessa muihin ovat ajaneet Bekimin piilottamaan itsensä ja taustansa muiden tuomitsevilta katseilta. (ks. myös Niemi 2017, 20.) Nämä ulkopuolisuuden ja alemmuuden kokemukset ovat herättäneet hänessä vihaa ja häpeää (Nissilä 2017, 286). Henkisen tasapainon säilyttämiseksi häpeälliset tunteet kulttuurisesta identiteetistä ovat painuneet syvälle Bekimin tiedostamattomaan. Suorapuheinen ja ilkeä kissa toimii kanavana, jonka kautta nämä tiedostamattomat kulttuurisen identiteetin kokemukset tulevat pintaan. Kissan voi toisaalta katsoa heijastavan myös suomalaisen yhteiskunnan asenteita maahanmuuttajia kohtaan (Nissilä 2017, 283). Seuraavaksi tutkin kissan repliikkejä ja analysoin, mitä Bekimin tiedostamattomia kulttuurisen identiteetin kokemuksia ne tuovat ilmi.

Heti kissan tavattuaan Bekim joutuu sen terävien huomautusten kohteeksi. Kissan ja Bekimin ensimmäisessä keskustelussa kissa tokaisee: “Olet aivan hirvittävän näköinen, en minä sinua tunne tai varsinkaan haluaisi, *pthui*, tuollaista mokomaa.” (KJ, 65.) Tämän jälkeen kissa pilkkaa Bekimin nimeä, ja toteaa sen olevan “niin kamala nimi ettei rohkeneisi kuulla sitä enää

toista kertaa”. (KJ, 65.) Jopa kuullessaan “Bekimin” tarkoittavan siunausta, se naurahtaa, että “sehän on sitten maailman huonoin nimi sinulle”. (KJ, 65). Suomalaisessa yhteiskunnassa ulkomaalaisilta kuulostaviin nimiin liitetään paljon ennakkoluuloja (ks. esim. Akhlaq 2019, 491). Kissan negatiiviset kommentit Bekimin etnisestä ulkonäöstä ja nimestä ovat Bekimin tiedostamattomia ajatuksia, jotka pohjautuvat toiseuden kokemuksiin: Bekim tuntee, ettei hänen kulttuurinen taustansa ole yhtä arvokasta kuin synnynnäinen suomalaisuus.

Kissa kuvailee maahanmuuttajia hyvin stereotyyppisesti ja rasistisesti:

Sitten kissa sanoi että niin olenkin, oikeassa, ja että yleensähan maahanmuuttajat ovat tyhmiä ja kovaäänisiä, ja kun he kävelevät ohi, heistä lähtevä löyhkä on tainnuttaa. “Kun niitä yrittää opettaa, ne eivät opi. Kun niille antaa työtä, ne varastavat rahaa. Ja kun niille antaa asunnon, ne rikkovat sen, vaikka eivät edes maksa sitä itse”, kissa tuomitsi. [--] “Jos minä saisin päättää, minä passittaisin ne riidankylväjät takaisin kotimaahansa.”
(KJ, 74–75.)

Kissan kapeakatseinen suhtautuminen maahanmuuttajiin saa Bekimin tuntemaan olonsa kiusaantuneeksi, ja hän alkaakin heti etäännyttämään itseään ja perhettään muista maahanmuuttajista. Bekim valehtelee, että hänen vanhempansa ovat lääkäreitä ja sisarusket opiskelevat yliopistossa – hän sanoo mitä vain, jotta kissa näkisi hänet laiskan maahanmuuttajan sijaan ihmisenä, jolla on haaveita, taitoja ja unelmia. Bekimin tiedostamaton, sisäistetty inho maahanmuuttajia kohtaan ajaa hänet todistelemaan itselleen ja muille, että ei ole kuin “muut” maahanmuuttajat:

Sitten sanoin sille, että kaikki sisarukseni olivat akateemisia, opiskelleet viestintää, valokuvausta, kauppatieteitä, tietotekniikkaa, oikeustieteitä, ohjelmointia ja psykologiaa – *emme me ole niin kuin muut maahanmuuttajat, jotka vain laiskottelevat täällä, älä ajattelekaan sellaista.*
(KJ, 76.)

Vaikka Bekim opiskelee yliopistossa ja käy töissä, tunne siitä, että hän on laiska yhteiskunnan elätti ei jätä rauhaan. Kissa tuomitsee laiskottelun vastenmieliseksi, ja kommentoi jatkuvasti Bekimin käytöstä: “Oletpas sinä nyt laiskana ja lihavana täällä, makoilemassa kuin mikäkin porsaankyljys.” (KJ, 90.) Jopa Bekimin päästessä elokuvaohjaajan tutkintoon, kissa katsoo sen olevan vain Bekimin maahanmuuttajuuden tuotosta:

He ottivat sinut siksi, että olet maahanmuuttaja. Teille on omat kiintiöt, vaikka ne eivät sitä myönnä. Vähän väriä, jotain eksotiikkaa mukamas, jotain erikoista. Miten surullista. Olet niin sääliittävä, etten halua enää nähdä sinua. En voi olla sellaisen kanssa, joka ei edes tajua olevansa hyväksikäytetty.
(KJ, 132.)

Bekimin tiedostamaton tuo ilmi kissan suulla, että Bekim ei koe olevansa tarpeeksi fiksu tai taitava päästäkseen kouluun. Tiedostamattomassa mielen alueessaan Bekim uskoo, että kaikki hänen saavutuksensa ovat vain maahanmuuttajakiintiöiden tuotosta. Tästä syystä hän kokee, että on käyttänyt hyväksi kaikkia niitä mahdollisuuksia, joita hänelle on suotu (ks. KJ, 132).

4.2 Seksuaalinen identiteetti

Bekimin seksuaaliseen identiteettiinsä liittämä häpeä on kantava teema romaanissa. Romaanin alussa Bekim kohtaa homoille tarkoitettulla seuranhakusivustolla miehen, jonka kanssa hän päätyy harrastamaan seksiä. Kiusaantuneisuuden ilmapiiri vallitsee miesten välillä, vaikka molemmat kokevat selkeästi vetoa toiseen: häpeä ja tarve piilottaa oma seksuaalisuus maailmalta on liian voimakas. Bekim empatisoi miehen empimistä ja haluaisi validoida tämän tunteita, mutta ei saa suutaan auki:

Minäkin inhoan tätä, kaikkea tätä, olisin halunnut sanoa hänelle, kysyä miten me oikein tulimme tähän ja miksi tämän täytyy olla tällaista, mitä meille on tapahtunut, mutta niin ei sovi sanoa katuvalle miehelle, koska inho on niin paljon pahempaa kuin viha. Vihalle voi antaa periksi; siitä voi päästä yli tai sille voi antaa elämänsä, mutta inho toimii toisella tavalla. Se kaivautuu kynsien alle eikä lähde, vaikka purisi sormensa irti. Mutta minä en sanonut hänelle mitään, koska miesten kesken ei ole kysymyksiä, ei pahoinpitelyitä, ei perusteluita.
(KJ, 13.)

Bekimin ajatuksista käy ilmi, kuinka molemmat osapuolet tuntevat syvää inhoa homoseksuaalisuuttaan kohtaan. Inho juurtuu syvälle ihmisen olemukseen ja on niin voimakas, ettei sitä vastaan voi taistella. Seksin jälkeisiä tunnetilojaan Bekim kuvailee seuraavasti: “Sitten huoneessa alkoi haista. Minä ja hän. Me haisimme. Se mitä olimme juuri tehneet, ajatuksemme.” (KJ, 15). Kahden miehen välisen seksuaalisen kanssakäymisen aiheuttama ällötys saa Bekimin projisoimaan omat tunteensa fyysiseksi aistimukseksi. Inhon ja häpeän perimmäinen aiheuttaja Bekimin kohdalla todennäköisesti juontaa juurensa tämän kulttuuriperintöön. Bekimin vanhemmat ja kosovolainen kulttuuri ovat hyvin heteronormatiivisia, mistä syystä Bekimin voi on tavallista monimutkaisempaa suhteuttaa omaa seksuaalista identiteettiään lähtökulttuuriinsa (Nieminen 2019, 25).

Häpeän ja inhon tunteiden on johdonmukaisesti nähty olevan suuressa roolissa seksuaalisen kehityksen saralla. Seksuaalisuuteen kohdistuva häpeä koetaan tarpeelliseksi piilottaa, mikä puolestaan vahvistaa sitä entuudestaan. (Johnson 2015, 124.) Häpeälle on ominaista, että se

saa henkilön tuntemaan itsensä huonoksi ja epäonnistuneeksi sekä toisten edessä että omista silmissään (Paasonen 2011, 87, Tomkins 1955, 399–400 mukaan). Bekimin tiedostamattomat inhon ja huonommuuden kokemukset tulevat ilmi horisontaalisesti kissan kommenttien kautta – pitkälti kuten kulttuurisen identiteetin kohdallakin.

Kissa ei viivyttelä homofobisen maailmankatsomuksensa kertomisessa. Jo ensimmäisellä tapaamisellaan Bekimin kanssa se kommentoi:

“Hyi olkoon”, se sanoi kuin yökkäämisillään.

“Mitä?”

“Homoja. Minä en sitten lainkaan pidä homoista.”

(KJ, 67.)

Kissa liittyy homomiehiin hyvin vahvasti feminiinisen itsepresentaation. Sen mielestä on oksettavaa, kuinka homomiehet matkivat naisten eleitä, puhetapoja sekä tyyliä. Miesten välinen seksi inhottaa kissaa suunnattomasti, ja se pitää sitä jopa luonnottomana. (KJ, 67.)

Kissan negatiiviset kommentit homoista kuvastavat Bekimin sisäistettyä ja tiedostamatonta homofobiaa, joka todennäköisesti juontaa ainakin osittain juurensa hänen lähtökulttuurinsa heteronormatiiviseen käsitykseen seksuaalisuudesta. Vaikka Bekim tietoisesti hakee homoseksuaalisia kohtaamisia toisten miesten kanssa, ovat hänen tiedostamattomat tunteensa omasta seksuaalisuudestaan hyvin homofobisia. Bekim myös tiedostamattaan pelkää, että hänen käytöksensä nähdään stereotyyppistä homoutta ilmentävänä.

Kissan hahmon lähdettyä Bekimin elämästä tämä pääsee yli seksuaaliseen identiteettiinsä liittyvästä häpeästä, ja päätyy onnelliseen parisuhteeseen toisen miehen kanssa. Parisuhteensa aikana Bekim myös lopulta hyväksyy oman kulttuurisen identiteettinsä, eikä koe enää samalla tavalla olevansa muita alempiarvoisempi. Kissan lähtö jollain tavalla symboloiikin Bekimin vapautumista tiedostamattomista toiseuden, häpeän ja alemmuuden tunteista.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa tutkin puhuvan kissan hahmoa *Kissani Jugoslavia* -romaanissa maagisen realismin lajiteorian sekä psykoanalyttisen kirjallisuudentutkimuksen kautta. Tutkin, millainen kissa on maagiseen realismiin liittyvänä keinona sekä miten sen repliikit tuovat ilmi päähenkilö Bekimin tiedostamattomia kulttuurisen ja seksuaalisen identiteetin kokemuksia. Tutkielmani alussa esittelin tutkimuskysymykseni, kohdeteokseni sekä valitsemani teoriasuuntaukset. Ensimmäisessä analyysiluvussa erittelin kissan maagisrealistisia piirteitä Wendy B. Farisin listaamien maagiselle realismille tyypillisten ominaisuukisen avulla. Hyödynsin myös Maggie Ann Bowersin teosta *Magic(al) realism*. Toisessa analyysiluvussa tutkin kissan repliikkejä sekä niiden kuvaamia Bekimin tiedostamattomia identiteetin kokemuksia.

Analyysini avulla sain selville, että maaginen realismi ilmenee kissan hahmossa Farisin listaamien piirteiden 1–4 kautta. Näihin kuuluvat magiikan elementit, ilmiömaailman vahva läsnäolo, lukijan kaksi ristiriitaisen ymmärryksen tilaa sekä lukijan kokemus kahden maailman lähekkäisyydestä. Kissan jatkuva virtaus kissamaisuuden ja ihmismäisyyden välillä luo romaaniin maagisen tunnelman, joka ei noudata logiikan lakeja – lisäksi se sitoo maagisen ja realistisen ulottuvuuden yhteen luoden täysin uudenlaisen maailman. Kissan virtaavuus saa lukijan kyseenalaistamaan, onko kissa oikeasti maaginen hahmo, vai vain Bekimin mielensisäinen harhakuva. Realistinen ja yksityiskohtainen ilmiömaailman kuvailu kuitenkin luo tekstiin realistisia vivahteita, ja tekee siitä siten maagiselle realismille ominaisen.

Kissan repliikit maahanmuuttajista tuovat ilmi, että Bekim liittyy kulttuuriseen identiteettiinsä paljon häpeää; hän pyrkii jopa etäännyttämään itseään lähtökulttuuristaan valehtelemalla menneisyydestään. Bekim kokee olevansa arvottomampi kuin muut ihmiset, ja tiedostamattaan uskoo saaneensa kaiken vain sen takia, että on maahanmuuttaja. Bekimin ristiriitainen suhtautuminen omaan seksuaalisuuteensa tulee ilmi kissan homofobisissa kommentteissa homomiehiä ja heidän käyttäytymistään kohtaan. Kissan lähtö Bekimin elämästä vapauttaa hänet lopulta negatiivisista tiedostamattomista identiteetin tunnekokemuksistaan.

LÄHTEET

Primääri­lähteet:

Statovci, Pajtim 2014. *Kissani Jugoslavia*. Helsinki: Otava.

Sekundääri­lähteet:

Akhlaq, Ahmad 2019. When the Name Matters: An Experimental Investigation of Ethnic Discrimination in the Finnish Labor Market. *Sociological Inquiry* 90/2020 (3). Saatavilla verkossa: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/soin.12276>. 468-496.

Bowers, Maggie Ann 2004. *Magic(al) realism*. London & New York: Routledge.

Eagleton, Terry 1983. *Literary Theory*. Hoboken: Wiley-Blackwell.

Faris, Wendy B. 2012. Scheherazade's Children: Magical Realism and Postmodern Fiction. Louis Parkinson Zamora & Wendy B. Faris (toim.), *Magic realism: Theory, history, community*. Durham: Duke University Press. Saatavilla: <https://jyu.finna.fi/Record/jykdok.2111307>.

Freud, Sigmund 2005. *Murhe ja melankolia sekä muita kirjoituksia* (suom. Markus Lång). Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart 1999a. Kulttuurisen identiteetin kysymyksiä. Mikko Lehtonen & Juha Herkman (suom. & toim.), *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart 1999b. Kulttuurinen identiteetti ja diaspora. Mikko Lehtonen & Juha Herkman (suom. & toim.), *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart 1995. Kulttuuri, paikka, identiteetti (suom. Juha Koivisto). Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) 2003, *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino.

Hosiaislouma, Yrjö 2003. *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.

Kansallisteatteri.fi 2018. Pajtim Statovcin menestysromaanin pohjautuva *Kissani Jugoslavia* on kasvutarina eri kulttuurien ja identiteettien väliin jäävistä ihmisistä. Saatavilla verkossa: <https://www.kansallisteatteri.fi>. (14.4.2023).

Johnson, Katherine 2015. *Sexuality: A psychosocial manifesto*. Cambridge, UK: Polity Press. Saatavilla verkossa: <https://jyu.finna.fi/Record/jykdok.2016724>.

Korsisaari, Eva Maria 2001. Keskeisiä kirjallisuudentutkimuksen suuntauksia. Outi Alanko & Tiina Käkelä-Puumala (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Tietolipas 174. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 290-309.

Levola, Roosa 2020. *Todellisuus on harha, jonka jokainen näkee: maaginen realismi kotimaisessa kirjallisuudessa*. Kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Saatavilla verkossa: https://finna.fi/Record/utupub_masters.10024_150897.

Niemi, Iina 2017. *Päähenkilön identiteetin muodostuminen Pajtim Statovcin romaanissa Kissani Jugoslavia*. Kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla verkossa: <https://jyu.finna.fi/Record/jykdok.1685665>.

Nieminen, Ellen 2019. Identiteetit liikkeessä - sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen Négár Djavadin ja Pajtim Statovcin romaaneissa. *Siirtolaisuus-Migration* 3/2019. Saatavilla verkossa: <https://finna.fi/Record/arto.017581956>, 24–27

Nissilä, Hanna-Leena 2017. Ylirajaiset merkit. Jussi Ojajärvi & Nina Työlähti (toim.), *Maamme romaani: Esseitä kirjallisuuden vuosikymmenistä*. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla verkossa: <https://jyu.finna.fi/Record/jykdok.1805458>.

Nykänen, Elise 2019. Muukalaisena maailmassa – Tiedostamaton Marja-Liisa Vartion romaanissa *Kaikki naiset näkevät unia. Niin & näin* 4/2019. Saatavilla verkossa: <https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn194-09.pdf>, 58–65.

Otava.fi 2023. Pajtim Statovci. Saatavilla: <https://otava.fi/kirjailijat/pajtim-statovci/>. (6.4.2023).

Paasonen, Susanna 2011. Kielletyn hedelmän haju, häpeä, ällötys ja pornografia. Siru Kainulainen & Viola Parente-Čapková (toim.), *Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä*. Turku: UTU.

Tieteen termipankki 2023a. Ihmistieteet:intertekstuaalisuus. Saatavilla verkossa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:intersektionaalisuus>. (26.4.2023).

Tieteen termipankki 2023b. Kirjallisuudentutkimus:lähiluku. Saatavilla verkossa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:l%C3%A4hiluku>. (13.3.2023).

Tieteen termipankki 2023c. Kirjallisuudentutkimus:maaginen realismi. Saatavilla verkossa: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:maaginen_realismi. (4.3.2023).

Wright, Elizabeth 1998. *Psychoanalytic criticism: A reappraisal*. 2nd ed. Cambridge: Polity.

Zamora, Louis Parkinson & Faris, Wendy B. 2012. Louis Parkinson Zamora and Wendy B. Faris – Introduction: Daiquiri Birds and Flaubertian Parrot(ie)s. Louis Parkinson Zamora & Wendy B. Faris (toim.), *Magic realism: Theory, history, community*. Durham: Duke University Press. Saatavilla: <https://jyu.finna.fi/Record/jykdok.2111307>.